

HC archief
Wim Laumans

haptonomisch CONTACT

jaargang 2, nr. 1, jan. 1991

1

HAPTONOMISCH CONTACT

Tijdschrift van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie

Redactie

Ton Bergman, hoofdredacteur
Mia van Luttervelt, secretariaat
Michiel Reinders, financiën
Ingrid Ram, eindredactie

Redactieadres

d'Aumeriestraat 49
2586 XM Den Haag
tel.070-3500019

Vormgeving

Ingrid Ram
Kwarts Pers- en Productiebureau
Hilversum

Omslagontwerp

Ton Bergman

Sluitingsdata voor de kopij voor de volgende nummers zijn:

1991: 11 april,
17 juli,
16 oktober

1992: 15 januari

Op die data moet de kopij binnen zijn bij het redactiesecretariaat.

Lidmaatschap van de NVvH, inclusief Haptonomisch Contact f 90,- (wijzigingen voorbehouden) Abonnementen zonder lidmaatschap voor bibliotheken en andere instellingen f 50,- Een presentemplaar is op aanvraag verkrijgbaar.

Voor informatie over de vereniging: zie achterbinnenzijde van het omslag.

Voor advertenties: Hans ter Keurs,
tel.02159-41338

Haptonomisch Contact verschijnt vier keer per jaar en bevat oorspronkelijke artikelen, verslagen van bijeenkomsten, boekbesprekingen en andere artikelen, die hetzij de algemene grondslagen van de haptonomie representeren, dan wel daaraan gerelateerd kunnen worden, alsmede artikelen die de meningsvorming over haptonomie en de toepassingen daarvan bevorderen. Het tijdschrift bevat tevens berichten uit en over de vereniging.

Kopij, in machineschrift en indien mogelijk op diskette, kan worden gezonden naar het redactiesecretariaat, waar ook richtlijnen voor auteurs kunnen worden aangevraagd. De redactie beoordeelt artikelen, behalve op goed taalgebruik, ook inhoudelijk. Relevantie, relatie met haptonomische aspecten en openheid zijn de belangrijkste criteria. De redactie behoudt zich het recht voor kopij in te korten of niet te plaatsen. Publicatie van anonieme brieven is uitsluitend mogelijk indien naam en adres van de auteur bij de redactie bekend zijn.

Alle correspondentie die niets te maken heeft met het tijdschrift, w.o. adreswijzigingen en aanmeldingen voor het lidmaatschap, opsturen naar:

Secretariaat van de
Nederlandse Vereniging voor Haptonomie
De Otter 29
7414 HZ Deventer

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, microfilm, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Inhoud

Van de hoofdredacteur	2
Drie over Haptonomie	3
Inleiding door Ton Bergman	
Lezingen gehouden op het 1 ^e lustrum door:	4
Dorus Gerritse	4
Anne-Jan van Mirren	13
Emiel Vermeulen	21
Belangenbehartiging en beroepsbelangenbehartiging	27
Mia van Luttervelt	
Lezing: Gezins- en relatietherapie, een verslag van Joost Leonhard	31
Mededelingen	34
Bestuur	34
Vorbereidingscommissie	35
De Verjaardag	36
Agenda 1991	40
Ingezonden brieven	41
Werkgroep Levinas en aanraking	42

Van de hoofdredacteur

Hoe zou het toch komen dat we zo'n behoefte hebben aan autoriteiten? Hoe vaak komt het niet voor dat iemand zegt: 'Ja, maar in de bijbel staat'... of 'Oké, maar Veldman schrijft'...of 'bij Dethlefsen'....'volgens Seth'.. en ga zo maar door. Er zijn mensen die gedachten op papier gezet hebben die zó indringend zijn dat het ons verrijken kan daarvan kennis te nemen. Daaruit citeren ter ondersteuning van onze eigen ideeën doet recht aan degenen die onze ontwikkeling op gang brachten en geeft aan dat we ze dankbaar gebruiken.

Maar als onze ideeën louter bestaan uit citaten en we steeds een beroep doen op de 'groten' in onze denkwereld, geven we dan niet aan dat we zelf tot stilstand zijn gekomen?

We laten ons voeden door anderen en die voeding nemen we tot ons, maar we voeden daar anderen niet mee. We delen hooguit brokken van hetzelfde uit. Het is of de rivier van het leven in een kringetje loopt in plaats van naar de zee.

Zou het onzekerheid zijn, waardoor we autoriteit nodig hebben? Onveiligheid? Zou het autoriteit verlenen als we autoriteiten herhalen? Vijzelen we ons eigen beeld op als we bijvoorbeeld op ons briefpapier vermelden dat we lid zijn van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie? Een beeld op lemen voeten, dunkt mij. Een fikse regenbui en de basis vermoddert en het beeld stort in.

Wellicht is het een innerlijk voelen van die onveiligheid en die onzekerheid dat ons zo hartstochtelijk die 'groten' doet nodig hebben. Inspiratie vinden bij anderen werkt verruimend, inspireren betekent inademen, inblazen, een frisse wind door ons heen laten waaien.

Het stof wegblazend, ruimte scheppend, zo gaat dat bij inspiratie. Er wordt ons een nieuw pad gewezen. Dat pad aflopen gaat op eigen benen en een nieuw vergezicht zie je met eigen ogen. Van wat we aan eigen indrukken opdoen, delen we uit aan anderen. We laten ze zelfs proeven van onze smakelijke hapjes, zelf bereid naar een basisrecept van voorlopers. En zo ontstaat waarlijk communicatie in veiligheid en zekerheid.

Drie over Haptonomie

Het is met buitengewoon genoegen dat de redactie de hierna volgende artikelen publiceert. Het zijn de drie lezingen zoals gehouden op het congres van het eerste lustrum van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie.

Dat genoegen ontstaat uit verschillende facetten. Ten eerste gaven alle drie de sprekers toestemming tot publicatie, iets wat elke redactie tot vreugde zou stemmen.

Ten tweede zijn alle drie de schrijvers/sprekers goed bekend met — en goede bekenden in de kringen van — de haptonomie. Zij weten waarover ze spreken.

Vervolgens ontzenuwen zij alle drie het idee dat de haptonomie als onwrikbaar vast gegeven zou bestaan. Ieder op zijn eigen wijze geeft zijn persoonlijke omgang met de haptonomische fenomenen aan: van Minnen doet dat vanuit de beweging, Vermeulen vanuit de eigenheid en Gerritse pleit voor herbronning.

Mijn persoonlijk genoegen ontstaat vooral als ik me bewust word van hun pleidooi voor in beweging blijven, in ontwikkeling blijven in de haptonomie, in de vereniging, in het hulpverleners en in het persoonlijke leven.

Ik hoop dat u ons genoegen kunt delen.

Ton Bergman

Presentatie en maatschappelijke acceptatie van de haptonomie

Dorus Gerritse was onderwijzer, leraar aan kweekscholen voor onderwijzers, docent aan een universiteit in 'wijsgerige-antropologische oriëntatie van de didactiek' en inspecteur van het Hoger Onderwijs. Hij studeerde pedagogiek, psychologie en filosofie aan de universiteit te Nijmegen. Van Frans Veldman Sr. kreeg hij het haptonomie-beta diploma. Hij publiceerde twee artikelen over haptonomie, namelijk in het liber amicorum voor Dr. Terruwe en voor Frans Veldman Sr. Vooral de toepassing van haptonomie in het onderwijs had zijn aandacht.♦

tastzin. Verhandelingen over de thalamus opticus, die bij het lichaamsbesef zo'n grote rol speelt; over de tastzin als eerste zin; over de tastzin als oerzin waaruit de overige zintuigen ontstaan waren; over de proeven van de Oostenrijkse psycholoog Stirnmann, leerling van Charlotte Bühler, met de tastzin van pasgeboren baby's; over de betekenis van de aanraking; over soorten aanraking; over de bevestigende aanraking. Calon's prachtige verhandeling over de tederheid. Allemaal kostje dat door ons gretig genoten werd.

Zoals er ook gretig genoten werd van de filosofie van Maurice Merleau-Ponty, die filosofeerde over het lichaam. Die het lichaam ook beschreef als een 'corps social', als een 'gemeenschapslichaam', dat slechts optimaal functioneert in optimaal medemenselijke contacten. Merleau-Ponty bracht ook de term 'prolongement du corps miraculeux', ofwel: de geheimzinnige uitbreiding van het lichaam bij het verstaan van de ruimte en bij

Mijn naam is Dorus Gerritse. Echtgenoot, huisvader en schoolmeester. En mijn schoolmeesterschap deed mij een cursus volgen in orthopedagogiek, wat toen nog heilpedagogiek heette. Een para-universitaire cursus te Nijmegen. Dat was in de jaren 1953 en '54. Zevenendertig jaren geleden dus. Toen ik daar voor het eerst het leslokaal binnen stapte, zag ik, dat er uitsluitend nonnen zaten en mannen in rokken. Er was er maar één die, net als ik, een pantalon droeg. En daar ben ik toen naast gaan zitten. Twee jaar lang. Ik meen twee dagen om de veertien dagen. Hij, die andere met een pantalon, was fysiotherapeut en heette Frans Veldman. En daar is het begonnen.

Gretige belangstelling was er voor de colleges van de professoren Prick en Calon. De eerste neuroloog, de tweede psycholoog. Heel veel aandacht werd door hen besteed aan lichaamsbesef, aan de coenesthetische zin en aan de

het handelen. Het begrip 'ruimte' kreeg een genuanceerde menselijke betekenis. Als wij handelen, zegt Merleau-Ponty, gaat daar een bepaalde beleving van ruimte aan vooraf.

En de fysioloog/bioloog/psycholoog Prof. Buytendijk, die altijd boeiend college gaf, was erg geïnspireerd door Merleau-Ponty, en werkte uit wat Merleau-Ponty initieerde. Buytendijk gaf uiteenzettingen over 'de ontmoeting'. En de kwaliteit van allerhande lichamelijke processen relateerde hij aan de kwaliteit van de intermenselijke ontmoeting. Zoals ademhaling, bloeddruk, spijsvertering, slapen en waken, speekselhuishouding, motoriek, handen geven, lachen en schreien, stemgebruik en woordgebruik. De kwaliteit van al die functies, zo toonde hij aan, werd mede bepaald door de kwaliteit van het intermenselijke contact. Buytendijk praatte veel over de ademhaling, die hij het zintuig van het gemoed noemde.

Je hoorde daar de leer in van de Nijmeegse psychiater Terruwe over de betekenis van de bevestigende aanraking. Een leer, die een nader uitwerking was van hetgeen Calon al eerder had verteld. Later hoorde je daar de verhalen van de godsdienst- en cultuurpsycholoog Prof. Han Fortmann, die een studiereis had gemaakt naar het Verre Oosten. Uit zijn mond hoorden we voor het eerste termen als 'hara', 'in je midden zijn'. En hij vertelde ook, dat in het Verre Oosten de mensen veel lichamelijker leefden en door oefeningen zichzelf in hun 'midden' brachten.

Kortom: in Nijmegen, in de jaren 50 tot 70 lag er een bodem waarop veel kon groeien. Maar het was uitsluitend een praatbodem. Er werd over aanraken gepraat. Zeer genuanceerd. Maar niemand deed het. Frans Veldman heeft uit die bodem veel opgezogen, gretig en met een scherpe neus. En het is zijn verdienste dat hij in zijn fysiotherapeutische praktijk experimenteerde met de wijze van aanraken en met de betekenis daarvan. Geleid door zijn uitstekend waarnemingsvermogen.

Hij genoot daarbij belangstelling van prof. Calon en van de psychiater Terruwe. Terruwe gaf aan het gebeuren bij Frans Veldman de naam 'psychotactiele-therapie'. Later gaf Frans Veldman het gebeuren de naam haptonomie. De Grieken zouden een speciaal woord hebben voor genezend aanraken, namelijk haptēin. En dat woord zou etymologisch samenhangen met hapsis, dat zowel tast als ruimte betekende. Een interessante samenhang. De Grieken waren zo gek nog niet.

Maar een bevriend classicus wees mij erop, dat het woord haptēin nog meer betekent. Het zou ook betekenen 'iemand te grazen nemen'. Ik schrok ervan. Dat had Frans Veldman er niet bij verteld. Ik raadpleegde het woor-

denboek en ja hoor: 'vastmaken', 'omgang hebben met een vrouw', 'genezend aanraken' en 'iemand te grazen nemen', allemaal in één en hetzelfde woord haptain. Een kritische bezigheid, dat haptain. Tot leven wekken en vernielen liggen daarbinnen dicht bij elkaar. De Grieken waren zo gek nog niet.

Toen Frans Veldman cursus ging geven in haptonomie, ik meen in 1966, heb ik aan drie opeenvolgende cursussen les gegeven in bepaalde theoretische funderingen van wijsgerige en psychologische aard. Later was ik ook betrokken bij de praktische scholing.

Maar ik ben schoolmeester. Ook vandaag. Ook vandaag kijk ik met schoolmeestersogen en zoek ik een antwoord op de vraag: hoe verkoop je je verhaal. Wat doe je niet en wat doe je wel om bij mensen ogen te openen voor een zaak die je belangrijk vindt, om ook hen te laten ontdekken in hun eigen bestaan wat je zelf ontdekt hebt; om hen te laten meedenken en meevoelen.

Om hen te laten 'vinden' is het cruciale woord voor een schoolmeester. De leerling moet het zelf vinden. Dat kan niemand anders voor hem doen. De schoolmeester kan alleen maar uitnodigen om eens te kijken. Bijvoorbeeld naar een paard. En dan vragen: zie je die staart En als de leerling dan zegt: ik zie niks, dan kun je als meester niet veel meer. En als de leerling zegt: ik zie vier poten (benen), dan kun je hem geen ongelijk geven, maar dan ben je er nog niet. Dan kun je als schoolmeester vragen om eens een beetje anders te kijken in de hoop dat het lukt.

Kortom: je kunt nooit méér doen dan uitnodigen; de blik richten. En je bent ontzettend fout als schoolmeester als je je leerlingen gaat napraten. Bijvoorbeeld omdat ze bang van je zijn. Beter helemaal niets, dan napraten. Want dan voer je de leerlingen weg uit hun eigen ziel. En er wordt zo ontzettend veel nagepraat. Omdat schoolmeesters fouten maken. Omdat ze bang maken. Van hoge torens blazen. Niet met hun leerlingen op de grond gaan zitten. Dik doen, om te laten zien wat ze allemaal zelf weten. Onbevestigde mensen zijn dat. Die hun leerlingen gebruiken om hun eigen ego op te poetsen. En dat is helaas meer regel dan uitzondering. Zodat ik tot de slotsom kom: het onderwijs doet de mensen meer kwaad dan goed. Het haalt ze te vaak weg uit hun ziel en laat ze vervreemden van hun eigen diepte en waarachtigheid. Tot leven wekken en vernielen ligt dicht bij elkaar, zegt het woord haptain.

Als je haptonomie wilt onderwijzen is het nog moeilijker. Dan gaat het immers niet alleen om kijken, maar vooral om voelen. En voer voor de kop is nog geen voer voor het lijf en voor het gevoel. Denken kan zelfs een hinderpaal worden en een drempel oproepen voor het voelen. Want wie denkend in zijn kop zit, voelt niet. Daarmee is het onderwijzen van haptonomie en probleem. Hoe leer je mensen voelen? Kun je dat met woorden? Gevoel openen via woorden is een zeer delicate zaak. Tot leven wekken en vernielen liggen dicht bij elkaar.

Sommigen zijn er mijns inziens toch in geslaagd. Calon, bijvoorbeeld, in zijn analyse van de tederheid. Die analyse is niet wat men noemt 'geleerd'. Er komt geen enkel vreemd woord in voor, er staat geen enkele voetnoot bij en zij is in een eenvoudige taal geschreven. Calon beschreef wat je ontdekt, als je heel nauwkeurig naar het verschijnsel tederheid kijkt en luistert. Dan kun je ontdekken dat je ten aanzien van de vertederende persoon altijd verkleinwoorden gebruikt. Wie vertederd is, zegt niet 'jij bent kolossaal' of 'jij bent een flinke meid', maar zegt 'kindje', 'meisje' of 'snoezepoesje'. Vanuit deze ontdekking kun je oog krijgen voor het verschijnsel, dat we in de vertedering de ander kennelijk als klein ervaren. En de tederheid leidt tot koesterende, omhullende gebaren, ragfijn afgestemd op de ander. Daarin kun je ontdekken, dat je in de tederheid de ander niet alleen als klein, maar ook als kwetsbaar ervaart. Calon wijst er dan op, dat je op zo'n teder moment onmogelijk even op je horloge kunt kijken. Daar is geen ruimte voor. Je bent op dat moment alle plannen vergeten en je redenerend denken ligt stil. Er is dan alleen maar een 'hier en nu'. De vertederende absorbeert je kennelijk helemaal. Zozeer is hij op dat moment voor jou de moeite waard. Is hij dan niet als van oneindige waarde? Is dat niet de tederheid, vraagt Calon zich af, dat op een gegeven moment, doorheen de kwetsbaarheid juist de grote waarde van de ander ervaarbaar wordt? Een waarde, die je zozeer absorbeert dat de ademhaling daarbij bijzonder diep en rustig is en synchroniteit vindt met de ademhaling van de ander.

De tedere blik en het tedere gebaar delen die ervaring mee aan de vertederende die, zonder dat in woorden te beseffen, zijn oneindige waarde ervaart en tot zijn diepste diepte wordt teruggevoerd.

Ik meen, dat je, door zo te analyseren en te schrijven, geen drempels oproept voor het voelen, maar tot voelen uitnodigt. Deze methode van analyseren en beschrijven heeft een naam. Zij heet de fenomenologische methode. En volgend deze methode zijn in de jaren 1950 tot ongeveer 1970 talloze menselijke verschijnselen analyserend beschreven. Daarmee werd

de bodem rijp gemaakt voor het ontdekken van de betekenis van de aanraking. Ook voor het ontdekken van de haptonomie.

De haptonomie is dan ook het produkt van een hele traditie van fenomenologisch denken en van een fenomenologisch-wijsgerige-mensbenadering. Binnen die mensbenadering is veel aandacht voor het lichaam, waaraan weliswaar ook een machine-aspect onderkend wordt maar dat vooral beschouwd wordt, als een subjectief, zin-gevend en zin-ontvangend lichaam.

De haptonomie is dus niet uit de lucht komen vallen als een produkt van één man. Met name Calon, Buytendijk, Fortmann en Terruwe hebben daarvoor de ingrediënten uitgestald. Het is de verdienste van Frans Veldman, dat hij ze heeft opgepakt en experimenterend uitgediept en aangevuld.

En toen kwam daar het dikke boek: Haptonomie, wetenschap van de affectiviteit. Het boek waar velen inderdaad naar hebben uitgezien om eindelijk eens iets te hebben als solide leidraad. Eindelijk een presentatie van de haptonomie die een grote bijdrage kan leveren aan de maatschappelijke acceptatie.

Maar helaas werd het voor mij het boek met de veel gemiste kansen. En dat niet alleen. Het werd het boek met een averechts effect, vaak nauwelijks leesbaar en juist inzake de wezenlijke punten nauwelijks invoelbaar en door rationalisatie versluiierend. Ik wil dat boek daarop in twee opzichten bekijken. Inhoudelijk en qua vorm van presenteren. Eerst inhoudelijk. Waarbij ik me beperk tot vijf mijns inziens fundamentele opmerkingen.

De eerste opmerking: De titel van het boek noemt de haptonomie een wetenschap. Ik keek daarvan op. Want tot het verschijnen van het boek was haptonomie voor mij geen wetenschap maar een kunde. Evenals opvoeden geen wetenschap is maar een kunde, een bekwaamheid. En ik denk dat menig geïnteresseerde dezelfde verwachting had als ik. In de markt is het een kunde. Via pers en tv en vooral via mond op mond is het een kunde, géén wetenschap.

Haptonomie was een kunde die de mensen kon verlossen van hun kop om te leven in lichaam en in gevoel. Dan is haptain inderdaad genezend aanraken. Een weldaad in onze koppie-koppie-cultuur. Die weldaad is haar glorie. Maar welk imago roep je op als je een wetenschap van maakt?

Ten tweede: het boek noemt zich wetenschap van de affectiviteit. En dat klopt niet. Als je afgaat op het woord 'haptonomie' verwacht je in het boek de wetten van de hapsis, ofwel de wetten van het genezend aanraken. En als je je dan laat leiden door de zaak, door hetgeen de haptonomische praxis aan het licht bracht, dan kom je veel méér tegen dan affecten; ook andere gevoelens, zoals emoties en intuïties. Een affect is een aandoening door contact met iets anders. Affecten hebben een omschrijfbaar object. (Zie: O.F. Bollnow, *Das Wesen der Stimmungen* en vooral S. Strasser, *Das Gemüt*.) De liefde voor mijn kind is een affect evenals de afkeer van mijn buurman. Maar alle gevoelens die de totaliteit van mijn bestaan of van mijn persoon betreffen zijn geen affecten. Lichaamsbesef, stemming, gevoelens van minderwaardigheid, van trots, van frustratie, van agressie tegen de hele wereld en van nederigheid zijn geen affecten. Ik denk, en aan die gedachte is Veldman niet vreemd, dat de haptonomie niet alleen de affecten betreft maar een hoedanigheid van de hele persoon.

Ten derde: hoewel Veldman het boek dan presenteert als wetenschap biedt het géén wetenschap in de huidige betekenis van het woord. Het is een compilatie van opvattingen, beschouwingen, theorieën, ideologieën, ervaringen, voorschriften en stukjes filosofie. Die stukjes filosofie zijn van heterogene aard en voor een belangrijk deel betreffen zij mensopvattingen die met haptonomie niets van doen hebben en zelf haaks staan op het mensbeeld dat de haptonomie viseert. Thomas van Aquino, Heidegger en Teilhard de Chardin, bijvoorbeeld, zijn interessante denkers, maar hun wijze van denken spoort niet met de haptonomische 'fenomenologie'. Het zal wel aan mij liggen, dat het boek een uitermate verwarrende en opgeblazen indruk bij mij achter liet.

Ten vierde: als Veldman haptonomie-theorie weergeeft verlaat hij de denktrant van waaruit de haptonomie ontstaan is, namelijk de fenomenologische; de denktrant ook waarmee de fenomenen te beschrijven zijn. En dan worden allerhande begrippen geïntroduceerd die geen basis hebben in fenomenologische ervaring. Welke ervaring ligt er onder termen als *extensus insensus*, *extensus rationalis*, *extensus affectus*, *extensus concensus*, *assensus*, *circumsensus*, *persensus*, *transsensus*, *expextatus*, *attentus*, *obtentus*, enzovoort. Daar ligt zeker enige ervaring onder, maar niet in die genuanceerdheid als door de veelheid van termen wordt gesuggereerd. Ik vind hier heel veel rationeel constructiewerk, dat on-invoelbaar is en daarmee de haptonomische werkelijkheid versluit.

Het boek is niet geschreven vanuit de ervaring van het genezend omgaan en genezend aanraken; niet vanuit deze ervaring, maar vanuit het leven

van de oerel. Van daar uit bouwt hij naar de haptonomie toe. In deze conceptie wordt de haptonomie gewrongen. De idee, het gedachtenconcept domineert boven de ervaring. En dat is een rationalisme, dat hijzelf zo graag en terecht bestrijdt.

Ten vijfde: als Veldman specifiek theoretisch-haptonomische zaken aan de orde stelt, hanteert hij telkens een heel bijzondere formulering. Dan zegt hij: 'in de haptonomie onderscheidt men....,' 'in de haptonomie spreken we van ...,' 'In de haptonomie noemen we dat..' (bijvoorbeeld) obtentus. Het had ook anders gezegd kunnen worden. Er had ook kunnen staan: Merleau-Ponty heeft een bepaald verschijnsel ontdekt, dat voor ons van belang is en dat wij obtentus noemen. Door te schrijven zoals hij schrijft en de bronnen niet te noemen, isoleert hij de haptonomie van haar bronnen en wortels. Dat heeft drie kwalijke gevolgen:

- a. dat de bronnen niet toegankelijk worden voor anderen
- b. dat de haptonomie niet herkenbaar wordt als en vrucht van een traditie binnen onze cultuur, maar als een geïsoleerde zaak wordt gepresenteerd.
- c. dat de haptonomie-wereld een autonoom wereldje wordt, gesloten voor anderen, waarin niemand kan meepraten en niemand volwassen kan worden. Voor mij ruikt dat naar sektarisme.

Dat wat de inhoud betreft. En nu kijken we naar de kwaliteit van de presentatie, waar ik als schoolmeester zo tuk op ben.

Een beetje schoolmeester namelijk, die een theorie wil introduceren, vooral als het een theorie betreft over de mens, dus over de lezer zelf handelt, zal zijn best doen om die lezer te laten mee-denken en mee-voelen. Om de lezer te laten vinden in zichzelf. Het schrijven zal geen ponerend maar een uitnodigend karakter hebben. Daarvoor zijn twee modellen. Een historisch en een thematisch.

Het historische. Daarbij beschrijf je je eigen historie met de materie. Je schrijft dan over je aanvangsinteresse, over de aanvangsontdekkingen, over de vragen die je jezelf stelde, over de hypothesen die je formuleerde, over de proeven die je deed, over de literatuur die je las, over de vergissingen die je maakt, over je hoop en over je wanhoop. Van belang is ook, dat je je twijfels uit en de vragen en vermoedens die zijn blijven bestaan. Kortom je schrijft een stuk menselijke historie. Je laat de lezer dan de vragen mee voltrekken. En je uitgesproken twijfels, vermoedens en vergissingen relativeren de hardheid van je autoriteit.

Jammer dat het zo niet is geschreven. Het is zelfs het tegendeel ervan. Niets van historie, niets van vragen, niets van twijfels. Het boek is zo hard als een steen. Het heeft eerder het karakter van een dogmatiek dan van mensenwerk. In de stelligheid waarmee het is geschreven wordt de lezer niet geaccepteerd als mede-denker. Dat vind ik on-haptisch. Dit voel ik ook bij het negeren van allerhande andere opvattingen en praktijken die toch niet helemaal zonder succes iets doen voor de emotionele en persoonlijke bevrijding van de mens, zoals counseling, bio-energetica, gestalt-therapie, Zen, Yoga en intuïtieve training.

Het thematische. Een goed schoolmeester zoekt daarbij een aantal verschijnselen die iedereen kent. Hij begint bij het bekende. Om daarbinnen de lezer ontdekkingen te laten doen. Om de lezer te laten 'vinden' wat de schoolmeester zelf daarin ook heeft gevonden. Die alledaagse, bekende verschijnselen ga je dan onder het oog van de lezer fijntjes analyserend beschrijven, zoals Calon dat deed met de tederheid.

Inzake de haptonomie zou dat kunnen gebeuren met verschijnselen als: een hand geven; een hand op je schouder voelen; vervreemden van je lichaam onder een onheuse of miskennende bejegening; geen woorden meer vinden aan de examentafel; met je houding geen raad weten als je de wachtkamer van de dokter binnenkomt, waar iedereen je aanstaart; overschakelen op een diepe inademing als je plotseling je vriend ontwaart; de ruimte die je inneemt als je in de bus naast een ander gaat zitten, breed of smal. Enzovoort.

Op die wijze zou je de haptonomie ook presenteren in de denkwijze waarmee ze is ontstaan: in de fenomenologische. Ik kan me dus ook geheel verenigen met het pleidooi voor fenomenologie van de heer Douwe Tiemersma in 'Haptonomisch Contact'.

Ten slotte; ik moet ook kwijt dat het boek op heel veel plaatsen onleesbaar is. Zinnen van 325 woorden (misschien staan er nog langere in) maken de zaak onnodig moeilijk. Wie zo schrijft zit niet naast de lezer op de grond. Ook het voortdurend onnodig werken met afleidingen van Latijnse en Griekse woorden getuigt niet van de eenvoud die je in een haptonomisch standaardwerk verwacht. En nog moeilijker wordt het door het haast eindeloos definiëren van gehanteerde begrippen in moeilijke zinnen. Soms heb ik de indruk dat Veldman de moeilijkheidsgraad van Heideggers taal per se wil overtreffen. Hoe veel verbale aandacht het boek ook besteedt aan het genezend aanraken, de lezer zelf wordt al lezende niet genezend aange-

raakt. Er is haptēin en er is haptēin. Het boek handelt óver de haptonomie, maar is zelf niet haptonomisch.

Ongeveer vijf en twintig jaar geleden heb ik Frans Veldman Sr. eens gevraagd waarom hij toch zo graag zijn zaken in dure woorden hult. Dat leek (en lijkt) mij zo on-haptonomisch. Met zijn dure, 'geleerde' woorden jaag je immers de toehoorder (onnodig) in zijn 'kop' en je stoot daarmee veel mensen van je af. Frans Veldman antwoordde toen, dat het gebruik van die woorden noodzakelijk was om in 'de wereld' geaccepteerd te worden. In welke wereld, vraag ik me dan af. In de wereld van het genezend aanraken of in de wereld van dure woorden, cerebralisatie, vervreemding en glamour?

Dames en heren, de haptonomie verdient een betere presentatie naar buiten. En dat kan.

Op de eerste plaats door bekwaamheid in het haptonomisch handelen en behandelen.

Op de tweede plaats: door ascese te betrachten in publikaties en mededelingen die in onze cultuur een al te buitenissig karakter hebben. Ik kwam door mijn werk nogal eens op opleidingen voor leraren lichamelijke opvoeding. En ik gooide daar wel eens een angel uit om te vissen naar de aandacht voor de haptonomie. Dan kreeg ik reacties als: 'Haptonomie? Is dat niet mensen aan hun huid optillen? Wij leiden niet op voor fakir!' Dat wil ik maar zeggen.

Op de derde plaats: door het formeren van een intellectueel kader dat:

- a. zorg draagt voor her-bronning. Voor een opnieuw opzoeken naar de bronnen, die voor iedereen toegankelijk zijn in de fenomenologie, in de fenomenologische mensbeschouwing, in de psychologie en in de neurologie.
- b. dat de specifiek haptonomische verschijnselen fenomenologisch beschrijft in een waarachtige en eenvoudige taal.
- c. dat de grenzen zoekt en formuleert van de haptonomie. Die grenzen lijken me van tweeërlei aard:
  - de grenzen van de haptonomie überhaupt;
  - en de grenzen die gesteld worden door de persoon van 'deze' therapeut op 'dit' moment, met 'deze' patiënt.
- d. dat discussieert met verwante en tegengestelde vormen van behandeling ten dienste van persoonlijke uitgroei. Daarmee zal de haptono-

mie haar eigen specifieke karakter duidelijker voor de geest krijgen en duidelijker kunnen uitdragen.

- e. dat de specifieke kracht van de haptonomie formuleert en de specifieke indicaties voor haptonomische behandeling.

Met andere woorden: door de ingeslagen weg van de vereniging, zoals blijkt uit haar activiteiten; tot en met goede publikaties naar buiten.

Dames en Heren, ik wens de Vereniging een haptonomische samenhang, wijsheid, moed en een volwassen zelfstandigheid, ontgroeid aan de kindsheid, waarin men horig is aan de vader. Ik hoop daartoe een bijdrage geleverd te hebben.

Het was ook een genoegen om voor u te spreken. Ik wens u allen veel haptonomisch geluk, een lekkere hap straks en een gezellige avond

---

Lezing ter gelegenheid van het 1^e lustrum van de NVvH

Anne-Jan van Minnen

Het is dus alweer meer dan vijf jaar geleden dat plannen werden voorgelegd voor de oprichting van een Vereniging voor Haptonomie. De opzet was een voortzetting te vinden voor de haptonomische communicatie buiten de opleiding om. Een vereniging voor en door haptonomen.

We herinneren ons mogelijk nog de toen nogal onstuimige start welke zo treffend werd verwoord in de statuten met onder andere:

'de bescherming van de waarden van de haptonomie in praktijk en publikaties.'

'de bevordering van de deskundigheid van de beoefenaren der haptonomie.'

Het gaf mij het gevoel alsof de haptonomie in een kluis werd gestopt met de vereniging als sleutel en wachtwoord.

Gelukkig is het zo niet gegaan. De vereniging werd inderdaad een voortzetting van het Instituut voor Haptonomische Communicatie, met regelmatige bijeenkomsten waarop lezingen en dergelijke werden verzorgd. De vraag of je daarvoor een vereniging behoeft blijft echter bij mij bestaan.

Als je uitgaat van de oorspronkelijke gedachte, te weten een mogelijkheid te creëren om elkaar te ontmoeten en tot uitwisseling van gedachten, ideeën en gevoelens te komen, dan moet je er wel zorg voor dragen dat je niet terecht komt in een consumentenpatroon, zoals sprekers bieden hun waar aan en de luisteraars komen het consumeren; de sprekers zijn actief en de luisteraars passief.

Al snel bestaat het risico dat je niet meer bent dan een plek voor culturele uitwisseling.

Een ontmoetingsplaats zou mijns inziens meer de nadruk moeten leggen op de uitwisseling vanuit de participatie. *De dialoog*.

Zoals Socrates de waarheid zocht op het spoor te komen in de dialoog met de ander. Zelf kunnen en mogen vertellen over jouw manier van bezig zijn, van denken, van twijfelen. Jezelf inbrengen om de waarheid op het spoor te komen.

Misschien zou de vereniging meer mogelijkheden kunnen creëren om in kleinere opzetten deze uitwisseling van de grond te krijgen, bijvoorbeeld in regionale bijeenkomsten. De samenvatting van die dialogen zouden dan in groter verband, in landelijke bijeenkomsten uitgewisseld kunnen worden.

Nu blijven vaak alleen de 'groten in de haptonomie' hun verhaal houden en hoe interessant hun verhalen ook mogen zijn, in het kader van verscheidenheid is dat te betreuren. Immers juist vanuit een dialoog, die een afspiegeling is van de betrokkenheid en bewogenheid van de deelnemers, komen werkelijkheden te voorschijn.

De persoonlijke werkelijkheden van de deelnemers.

Werkelijkheden die vertellen over ons in beweging zijn, over onze in beweging zijnde relatie met de wereld om ons heen.

Gevoelde en beleefde werkelijkheden.

En maken juist deze werkelijkheden niet de totale werkelijkheid uit?

Slechts in die wereld van werkelijkheden is plaats voor verscheidenheid. Daarin is juist de verscheidenheid een teken van de persoonlijke beleving en vertaling ervan. Het tonen van verscheidenheid is mijns inziens een kenmerk van transparantie. Daarom ook meen ik dat de vereniging in de eerste plaats een ontmoetingsplatform moet zijn om te onthullen en te stimuleren. Het gaat in de haptonomie toch om de onthulling van werkelijkheden? De denkende werkelijkheid naast de voelende werkelijkheid. Werkelijkheden die elkaars medestanders zijn, elkaars aanvulling. Een

werkelijkheid die *openstaat* voor andere werkelijkheden. Een werkelijkheid als vertrekpunt. "Want, zegt Merleau-Ponty "de menselijke werkelijkheid staat immers in het teken van de onvoltooidheid."

De werkelijkheid bestaat niet. De werkelijkheid bestaat slechts bij hen die weten. "Zij die weten koesteren de pretentie de gehele werkelijkheid te kunnen begrijpen," zegt Merleau-Ponty. En hij vraagt zich dan ook af: "Hoe kan er dan een dialoog plaatsvinden tussen hen die weten en hen die niet weten?" En hij vervolgt: "Er bestaat geen absoluut weten!"

Als we het al hebben over *de* werkelijkheid dan bedoelen we vaak *de* *waarheid*. Een begrip van een andere orde. Een orde van de geslotenheid en van tegenstand. Een orde van bezit. Een orde van stilstand, van niet meer in beweging zijn. *Die* *Waarheid* is dan *een eindpunt*. Die waarheid duldt ook vaak geen andere waarheid. De *authentieke haptonomie* is zo'n waarheid. Het roept tegenstand op en sluit de ander buiten. Een waarheid die niet meer overeenkomt met de persoonlijk ervaren werkelijkheid.

Wijlen de uitgever en schrijver Geert van Oirschot heeft eens het volgende gezegd over waarheid:

"Wie meent de waarheid in pacht te hebben of wie meent dat buiten zijn waarheid geen andere waarheid mogelijk is, is iemand die altijd de brandstapel bij de hand heeft, benevens een aantal ketters die op die brandstapel moeten worden verbrand..."

Een vereniging als ontmoetingsplatform om tot uitwisseling te komen. Waarin wij allen deelhebben en waarin wij allen deelnemen. *Een participeren in het ons gemeenschappelijke.*

Mensen hebben mensen nodig. Daarop bouwt zich de eigen *leefwereld*; de wereld van mensen die elkaar dierbaar zijn vanuit een verscheidenheid van uiterlijkheden en innerlijkheden. Mensen die ruimte aan elkaar geven omdat ze elkaar de moeite waard vinden. Als medestander en niet als tegenstander. Mensen verbonden door het leven zelf.

Mensen zijn te beschouwen als verschijningsvormen van het leven. In die verschijningsvorm manifesteert het leven zich steeds weer op een specifieke, bij de verschijningsvorm passende manier. *Daarom is ieder mens bijzonder in zich.* Maar dat bijzondere wordt pas duidelijk als het zich kan tonen binnen *het kader van het geheel.*

Het is ook niet zo vreemd dat veel mensen dat bijzondere en specifieke van zichzelf niet meer kunnen onderkennen. Als je het geheel uit het oog verliest dan sta je naar jezelf te kijken zonder kader. Dat is zoiets als kijken met je ogen dicht. Of op zijn haptonomisch gezegd: dan sta je te kijken los van je gevoel.

Het kader van het geheel is uit ons zicht verdwenen

Wij hebben steeds meer de blik gefocust op de persoon zelf, op het individu, het ego. Niet meer in het kader van een geheel, maar los daarvan. **Individuatie** werd steeds meer **individualisatie**, ofwel de autonome persoonlijke ontwikkeling werd tot een gestuurde ego ontwikkeling. Het Ik maakt zich in die ontwikkeling los van zijn bron, het leven zelf.

Het maakt zich daarvan zover los dat het leven van *medestander* tot *tegenstander* is geworden. Tegenover die tegenstander dien je jezelf te verdedigen. Je moet je sterk maken tegenover het leven. Je moet je derhalve voorbereiden op de ernst van dat leven en in dat leven. Het leven in deze relatie is geworden als de stroom in het verhaal uit Siddharda. Een obstakel dat we zo snel mogelijk moeten nemen.

*“Je zult het zeker leren, zei de veerman, maar niet van mij.
De stroom heeft mij leren luisteren en van hem zul jij het leren.
Hij weet alles die stroom, alles kan hij je leren.
Duizenden mensen heb ik overgezet in de loop der jaren
Zij waren onderweg naar geld en zaken, naar bruiloftsfeesten,
naar bedevaartplaatsen en de rivier was een belemmering op hun weg;
en de veerman was daar om hen snel over die hindernis heen te helpen.
Maar voor een enkeling onder die duizenden, een paar maar, hield de
stroom op om louter hindernis te zijn; dat waren de mensen die zijn stem
gehoord hebben, die geluisterd hebben naar wat hij te zeggen had en voor
die mensen is hij heilig
zoals hij voor mij heilig is.”*

Hoe sterker je je gaat instellen op de strijd tegen het leven, hoe groter de eenzaamheid. Ieder voor zich en ..., ja ook dat is al erg twijfelachtig. *Geen gemeenschappelijke factor meer.*

Het moge duidelijk zijn dat in deze isolerende ontwikkeling mensen gaan vragen om hulp. De *hulpvraag* nam toe naarmate de egocentriciteit toenam. En wij, hulpverleners, vechten zij aan zij mee om de ongemakken van het

leven te bestrijden. Weg met: pijn, ziekzijn, ongelukkig zijn, alleen zijn.etc. Welke plaats neemt in dit geheel de Haptonomie eigenlijk in?

Haptonomie, een in oorsprong bijzondere ontwikkeling, omdat zij zich baseert op de aanraking. De aanraking als de directe ontmoeting van leven met leven. Een belangrijk gegeven van leven is immer de behoefte aan aanraking. Je kunt zeggen dat aanraking onlosmakelijk verbonden is aan leven.

De mens als verschijningsvorm van leven.

Het leven verbindt zich met het stoffelijke, het aardse, of zoals Aristoteles het noemt organismus..

Het leven vertaalt zich daarbij in *de Ziel*, die zoals Buytendijk zegt '*de vormende kracht*' van het leven is. Het leven geeft daarin aan behoefte te hebben vorm te geven.

Het stoffelijke, *het lichaam*, is dan het organisme, de materie waarin die *vormgevende kracht* tot uitdrukking gebracht kan worden. 'Het stoffelijke is daarin zelf actief, zegt Buytendijk in de vorm van *een gestalte verlenende kracht*.' De vormgevende kracht van het leven manifesteert zich daardoor in de lichamelijke zin. In onze verschijning, in ons doen en laten, in onze ontmoeting, in onze houding en beweging, in onze aanraking verlenen wij gestalte aan die vormgevende kracht. '*Het bezielde lichaam*'

Deze *vitale bewegingen, deze levensbewegingen* behoeven voeding. Voeding die zij krijgt vanuit de gevoelde en beleefde verbondenheid met de ander en het andere. *Aanraken en aangeraakt worden is hiervan de uitdrukking.*

Vooraf binnen de eigen leefwereld is aanraken en aangeraakt worden in al zijn facetten van levensbelang, juist vanwege de bijzondere lading die in de aanraking opgesloten ligt. *De lading van de betrokkenheid en de bewogenheid, de lading van de liefde.*

In dat licht gezien vind ik het van wezenlijk belang de leefwereld te betrekken bij het omgaan met de hulpvraag. Daardoor de hulpvraag terugbrengend naar de oorspronkelijke plaats. Vanuit de eigen leefwereld is het mogelijk direct gestalte te geven aan je betrokkenheid en bewogenheid, daarbij appelerend aan de gezamenlijke verantwoordelijkheid. Daarin ligt de oorsprong van de leefwereld. Vanuit die eigen leefwereld is het mogelijk de betrokkenheid door te trekken naar de woon- en werkwereid...

Herintegratie van leef-, woon- en werkwereid, op basis van betrokkenheid doorbreekt de eenzaamheid van de mens als individu. Vanuit die betrok-

kenheid kan hij zich ook weer *verantwoordelijk* gaan voelen. Voor zichzelf, voor de ander, voor de samenleving, voor het milieu etc.

Een therapeutische begeleiding zou daarom veel meer een *creatieve begeleiding* moeten zijn. *Creativiteit niet in de zin van iets te maken of te vormen, maar creativiteit in de vorm van laten ontstaan.*

Creëren in de zin van iets maken veronderstelt dat je iets zou moeten gaan doen. Je moet aan het werk. Dat doen veronderstelt meestal een doel, een vooropgezet plan. Dat is dan ook de richtlijn waarlangs je je handelen voert. Het bereiken van een doel staat dan ook voor ogen. Creëren wordt dan heel snel een maken, een vormen naar een VOOR-BEELD. Een beeld dat je jezelf voorhoudt en waaraan het gemaakte beeld moet voldoen. Het moet er op zijn minst op lijken. Je gaat dan ook net zo lang door tot dat het doel bereikt is.

In de therapie gaat het vaak zo.

Wij stellen ons *een doel, een voor-beeld*; bijvoorbeeld gezond zijn of gelukkig zijn, of geen pijn meer hebben, of kinderen krijgen, of geen problemen meer hebben, ontspannen zijn, sterk zijn. Een voor-beeld dat vooral gevormd wordt vanuit onze strijd tegen die aspecten van het leven die ons niet welgevallig zijn. De therapeut wordt dan een soort portretschilder die de opdracht zo nauwgezet mogelijk probeert uit te voeren. Het beste resultaat is een sprekend portret.

Zo kneden wij ons de hulpvragende mens tot het voor-beeld. Wij -therapeuten- in de rol van schepper, maken onszelf zo tot hoeder van Goed en bestrijder van Kwaad. *De bewakende Vormgevers.*

Een logisch vervolg ligt in het volkomen voor-beeld. *Het volmaakte voor-beeld.* Dat beeld noemen we: Het Ideaal. Het voor-beeld dat wij nooit zullen bereiken, maar waarnaar wij zullen blijven streven.

Maar is het Ideaal niet de vertaling van onze eigen eenzaamheid? Is het werken naar een voor-beeld niet de vertaling van onze eigen hulpvraag? De hulpverlenende hulpvraag?

Creëren in de zin van *laten ontstaan* geeft aan dat je plaats maakt. Plaats maakt om de ander (of het andere) te laten verschijnen. Creëren vanuit een ondergeschikte positie. Niet bezig zijn op de voorgrond, maar eerder op de achtergrond, laten ontstaan wat reeds is.

In therapeutische zin betekent dat, dat je voeding mag geven aan de vormgevende en gestalteverlenende kracht, waardoor bewustworden van het leven en daaraan betekenis verlenen in de specifieke eigen zin weer op de voorgrond kunnen treden. Een zich ontwikkelende activiteit die niet voortkomt vanuit het doen, maar voorkomt vanuit het zijn.

Geen Doe-activiteit, maar een Zijnsactiviteit.

Deze vorm van begeleiden appelleert in sterke mate aan je eigen verantwoordelijkheid. Verantwoordelijkheid voor de eigenheid van de ander. Verantwoordelijkheid voor je eigen inbreng en richtinggeven.

Uit respect voor het leven en daarmee voor de andere mens houdt je jezelf in bescheidenheid op de achtergrond. Door ruimte te geven — en dat doe je door je terug te trekken en niet door je te manifesteren — kan de ander aan jou verschijnen. In *zijn* eigenheid en vorm. ook als die verschijning en vorm niet voldoet aan onze wensen en eisen. Want wij zijn niet de hoeders des levens. Het leven heeft geen haptonomische toetsers nodig.

In dit kader is het misschien aardig te besluiten met een verhaal van een beeldhouwer.

“Ik ben beeldhouwer geworden, zo vertelt hij, omdat ik merkte dat ik daartoe aangetrokken werd. Als ik een bepaald stuk steen zag, dan zag ik daarin al het beeld dat daaruit gehouwen kon worden.

En het laten ontstaan van zo'n beeld kostte mij vaak in het geheel geen moeite. Na enige tijd kwamen mensen langs die mij vroegen of ik voor hen een beeld wilde maken. Ik vond dat een heel normale vraag, zelfs toen zij met voorbeelden kwamen die ik dan na moest maken. Ik moest *hun* beelden in steen uithakken. Ik heb dat ook korte tijd gedaan, tot grote tevredenheid van de mensen die er om gevraagd hadden. De beelden leken ook sprekend, al zeg ik het zelf.

Toch kreeg ik steeds meer het gevoel dat ik iets aan het doen was, wat niet goed was. Ik had soms het gevoel dat ik iets aan het kapotmaken was, in plaats van iets aan het maken. Of anders gezegd, door het een te maken, vernielde ik het andere. Door het voorbeeld verloor ik ook vaak het eigenlijke beeld uit het oog. Hoe drukker ik het kreeg hoe minder ik nog zag. Gelukkig ben ik gestopt met opdrachten. Ik maak niet meer naar voorbeelden. Ik had de indruk dat ik meer een *hakker* dan een *houwer* was geworden.

Als mensen nu een beeld willen hebben dan zullen ze de vorm moeten laten aan het materiaal. Ze moeten zich willen laten verrassen door het verschenen beeld. *Het oorspronkelijke beeld.*'

Is *therapeutisch begeleiden* eigenlijk iets anders dan het beeldhouwen in het zojuist vermelde verhaal? Ruimte maken voor de ander betekent vooral *vertrouwen* hebben. Vertrouwen in het leven dat zich wil laten zien. Ook als het ons niet aanstaat. Ook als we iets anders voor ogen hebben.

En als je jezelf in dat opzicht niet als werktuig van het leven durft te laten gebruiken, dan moet je je misschien wel afvragen of je als hulpverlener wel op de goede plaats zit.

Juist binnen een vereniging kun je uitdrukking geven aan dit principe van laten ontstaan. Ruimte geven aan de ander om zich te tonen in zijn eigenheid. Als u in dit kader de functie van platform wilt vervullen, dan wens ik u oprecht veel creatieve wijsheid. Mogelijk kunnen we dan bij het volgende feest in verwondering kennis nemen van een nog grotere verscheidenheid. Een verscheidenheid zo groot als het aantal leden van uw vereniging.

Ik dank u.

Literatuur

Hans Achterhuis, *De markt van welzijn en geluk*, Ambo-Baarn
W.J.M. Dekkers, *het bezielde lichaam*, Kerkckebosch-Zeist
R. Bakker, *De geschiedenis van het fenomenologisch denken*, Aula-Utrecht
Karl. R. Popper, *de groei van kennis*, Boom Meppel-Amsterdam
C.A. van Peursen, *Lichaam-Ziel-Geest Inleiding tot een wijsgerige antropologie*, Bijleveld-Utrecht.

Lezing ter gelegenheid van 1^e lustrum van de NVvH

Emiel Vermeulen

Spreeken over haptonomie is spreken over ervaring.

Spreeken over haptonomie vergelijk ik wel eens met het kijken in een reisfolder. Het is een op de ervaring vooruitlopende ervaring die is gebaseerd op de ervaringen en inzichten van anderen. Dit houdt in dat al vòòr ik op reis ga mijn ervaringskader gekleurd en bepaald is door de mate waarin ik

de informatie uit de reisgids aanneem. Bijna iedereen zal echter weten dat de meest indrukwekkende reiservaring altijd samenhangt met het onverwachte, de door mijn aanwezigheid ter plekke onontkoombare ervaring.

Deze ervaringen vind ik ook nooit in de reisgids. Waarschijnlijk omdat ze lijken te berusten op toeval, maar juist deze toevalligheid van de niet verwachte en toch gezochte gebeurtenis verleent inhoud aan mijn beleving. Het vertrekpunt van wat ik te zeggen heb is dan ook dat de inhoud van de haptonomie niet kan berusten op aangenomen inzichten, maar op diè ervaring waarvan ik kan zeggen dat ze onontvremdbaar de mijne is. Ervaring is immers niets anders dan de beweging die zich afspeelt tussen **vertrekpunt** en **bestemming**. Is mijn vertrekpunt gebaseerd op aannamen van anderen, dan zal dat niet alleen mijn beweging (ervaring) bepalen, maar zal ook mijn bestemming zijn.

Vertrekpunt en bestemming zie ik dus als twee niet van elkaar te scheiden begrippen die met elkaar verbonden zijn door de ervaring (gebeurtenis). Door vertrekpunt en bestemming van elkaar te scheiden verwordt bestemming tot doel terwijl het vertrekpunt achter gelaten wordt en uit het zicht verdwijnt. We weten dan niet meer waar het ook alweer om begonnen was. Het is deze scheiding waar onze cultuur aan lijdt en het is dit lijden waar de haptonomie (ik bedoel hier het instituut haptonomie) zich maar niet van kan bevrijden.

Alvorens hier verder op in te gaan wil ik eerst vertellen wat de hoedanigheid is van waaruit ik hier nu spreek. In de aankondiging van de dag staat dat prominenten uit de wereld van de haptonomie hier zullen spreken over hun visie. Waar ik over struikelde is de vraag: ben ik prominent en zo ja, op grond waarvan? Ik heb er twee nachten over geslapen alvorens aan de uitnodiging gehoor te geven. Mijn conclusie is dat ik inderdaad prominent ben en dat mijn visie tegelijkertijd datgene is waardoor ik dat ben. Om dat toe te lichten moet ik twintig jaar terug, naar het moment dat ik voor het eerst met haptonomie in aanraking kwam.

In een demonstratie door Frans Veldman ervaarde ik in een flits, maar haarscherp hoe ik aangeraakt werd in iets binnen mijzelf waarvan ik altijd geweten had dat dat er was. Het was de ervaring van het meest essentiële in mijzelf, datgene waardoor ik weet dat ik het ben. Het was het antwoord van mijn eigenheid. Wat ik altijd gezocht had buiten mijzelf vond ik binnen mijzelf. Het was de handtekening onder het contract dat ik met het leven gesloten heb. Dit is dan ook het vertrekpunt geworden dat mijn leven, werken en denken over haptonomie heeft bepaald.

Alles wat ik in al die jaren van haptonomie geleerd heb is niets anders dan de onderstreping en de uitkristalisering van het bewustzijn van mijn eigenheid. Wetenschappelijke verschillen in inzicht, vaardigheden en collectief normbesef zijn hieraan ondergeschikt. De ervaring heeft me steeds weer opnieuw geleerd dat datgene wat ik doe alleen werkzaam is als het voortkomt uit mijn persoonlijke wetenschap. Ik creëer, zou je kunnen zeggen, mijn eigen haptonomie.

Van Dale vertelt mij: wetenschappen zijn grootse systemen van oordelen over de werkelijkheid. Het is het systematisch geordende geheel van weten, en van de regels waarmee verdere kennis verkregen kan worden.

Wetenschappelijke inzichten zijn dus eigenlijk niet meer dan aannamen over de werkelijkheid. Daar is op zichzelf niet zoveel mis mee, maar in de praktijk zien we dat we vaak niet meer weten op grond van welke aannamen we naar de werkelijkheid kijken. We moeten ons er dus rekenschap van geven dat we die werkelijkheid manipuleren.

De valkuil is dat we onze inzichten en technieken gebruiken om de waarheid te bewijzen van hetgeen we denken of geleerd hebben dat waar is. Zo is er een tijd geweest in het bestaan van de haptonomie, dat iemand bij toetsing meestal hard was en na de opbouw (met het eerste deel) zacht. Wat we hiermee bewijzen is echter niet de menselijke eigenheid, maar slechts de werking van het systeem. Mijn werkelijkheid is het bewustzijn van mijn eigenheid.

Wetenschappelijke benadering van eigenheid impliceert dat ik haar in twijfel zou moeten trekken. De wortels van het westers wetenschappelijke denken komen nu eenmaal voort uit de cartesiaanse twijfel. Bewustzijn van je eigenheid ligt besloten in de ervaring ervan. Alles wat ik leer brengt mij in de eerste plaats ervaring, ervaring die niet fungeert als bewijs van de waarheid maar bijdraagt tot bewustzijn.

Ik zie haptonomie niet als een manier van aanraken zoals vaardigheden en technieken zouden kunnen doen veronderstellen maar meer als een uiting ervan dat ik me bewust van ben dat mijn aanraking cq. aanwezigheid de ander altijd in zijn eigenheid raakt. Het specifieke van de haptonomie is dat de aanraking de synthese van de verschillende gelaagdheden in de mens onderstreept. De aanraking raakt lichamenlijk, emotioneel, mentaal en spiritueel.

Het meest eigene van de mens staat niet onder het bewijs, niet onder het oordeel en zelfs niet onder invloed. Wel zijn het de maskers die ik draag die kunnen veranderen onder invloed van het oordeel en die soms verraderlijk,

bijna niet van echt te onderscheiden zijn. Dit brengt mij er dan ook toe het ingeburgerde begrip bevestiging op, de tocht te zetten. Bevestiging is niet iets dat je aan een ander kunt geven of dat je zelf aan een ander kunt ontnemen.

Als ik zeg je mag zijn wie je bent is dat in feite een ontkenning van iemands eigenheid omdat het een vrijheid is die verleend wordt. Wat is zelfbewustzijn als ze mij gegeven wordt en wat is verantwoording als ze mij verstrekt wordt? Bevestiging in die zin is slechts conformering aan het masker dat mensen, wij allen dragen. Het is bewustzijn van zelfverantwoording waaruit de kracht voortkomt waarmee ik in het leven sta. (In mijn artikel noem ik dat het hebben van weerstand).

Welnu het is deze verantwoording waarmee ik de vrijheid neem om prominent te zijn, om mensen te kunnen begeleiden en om mensen te kunnen laten leren van zichzelf. Het enige wat hieraan wetenschappelijk is, is dat het mijn persoonlijke ervaring en inzicht is. Aangezien de ervaring mij meer en meer leert dat eigenheid in de kern in ieder mens gegeven is, zij het soms sterk gemaskeerd en soms volledig geïmmobiliseerd, is het mijn inzicht dat in iedere mens de mogelijkheid aanwezig is op zijn eigen wijze vorm te geven aan zijn prominentie. Vooraanstaan, wat prominent immers betekent, is niet aan mij of de andere sprekers voorbehouden, maar is de plaats die ieder van jullie kan hebben. Vanuit het bewustzijn van je eigenwaarde, je eigen reiservaring, zou je hier allemaal kunnen staan. Bewustzijn neemt namelijk geen ruimte in, het is ruimte.

De essentie van haptonomie is voor mij het voortdurend onderschrijven en leven van het contract met je eigenheid zowel dankzij als ook ondanks verschillen in inzicht en opvatting binnen het instituut haptonomie. De haptonomie als instituut wil ik dan ook duidelijk, onderscheiden van haptonomie als ervaring.

Deze dag draagt de titel: 'Eenheid in verscheidenheid', iets wat ik zie als een onmogelijke synthese. Is het de eenheid die zich binnen jezelf bevindt, het is de verscheidenheid die zich buiten jezelf bevindt. De vraag is, hoe kan ik de verantwoording nemen voor wat zich buiten mijzelf bevindt, met andere woorden voor wat mij niet eigen is? De verscheidenheid in de haptonomische regionen manifesteert zich in het ontstaan van stromingen. Het ontstaan van die stromingen berust naar mijn mening op het verduisteren van het vertrekpunt van de haptonomie namelijk de eigenheid. Zo ontstaan er ficties ten aanzien van methodische benaderingen, wetenschappelijke standpunten en scholing op door de cultuur bepaalde wijze.

Hiermee wil ik naar voren brengen dat ik me met de verscheidenheid binnen de haptonomie niet kan identificeren, omdat ze berust op verschil in al of niet wetenschappelijke standpunten. Je conformeren aan een standpunt leidt er bijna onvermijdelijk toe dat je je distantieert van de andere. De verscheidenheid die ik zie komt niet voort uit een gemeenschappelijk vertrekpunt. Zou dat wel het geval zijn dan zou dat namelijk betekenen dat verscheidenheid verandert in veelvormigheid. Ik kan me alleen maar identificeren met datgene wat me in mijn eigenheid aanspreekt. De vraag is natuurlijk; In hoeverre heb ik een zuiver beeld van mijn eigenheid? In hoeverre wordt mijn beleving bepaald door wat mij eigen is en in hoeverre is ze gebaseerd op een bij mij binnengeslopen collectief normbesef? Daar lijden we natuurlijk allemaal in min of meerdere mate aan. Dat is nu eenmaal het probleem van een cultuur.

Het dilemma is dat de haptonomie een antwoord wil zijn op de cultuur, een cultuur van verdeeldheid, maar ze geeft zich er veelal geen rekenschap van dat ze zelf uit die cultuur voortkomt. We moeten er dus rekening mee houden dat de haptonomie, degenen die haar toepassen, met de mechanismen van die cultuur behept zijn, mechanisme zoals verdeeldheid, aanpassing en ontkenning van het zelfzijn.

Het heeft echter niet zoveel zin om de cultuur waar we zelf deel van uitmaken te veroordelen, want daardoor zouden we alleen onszelf veroordelen. Het alternatief zit in de mogelijkheid om je conformeringen vanuit de cultuur te leren herkennen, onder ogen te zien en er de verantwoording voor te nemen. Aanpassingen zijn ook noodzakelijke elementen van het leven in een samenleving. Het is eenmaal de afspraak dat we kleren dragen, je hoeft je er echter niet mee te identificeren.

Als je om je heen kijkt zie je mensen voortdurend bezig met ergens naar te streven, een doel te willen bereiken, met andere woorden voortdurend bezig met iets te willen worden. Wie wil er niet gelukkig worden, beter worden, gezond worden, bevrijd worden, zichzelf worden? Het probleem is echter dat alles wat ik worden wil ik nu niet ben. Wat ik worden wil ligt altijd op afstand en is daardoor onbereikbaar.

Niet de bestrijding maar de erkenning van je aanpassingen, afwijkingen en gektes geeft de mogelijkheid tot bewustwording van je eigenheid. Dat is wat ik zie als een vertrekpunt om binnen de haptonomie gemeenschappelijkheid te beleven in plaats van eenheid in verscheidenheid. Verscheidenheid staat voor mij, als het niet de consequentie nemen van je eigenheid als basisgegeven van de haptonomie.

In plaats van je doel te stellen zou je de vrijheid kunnen nemen om je vertrekpunt te bepalen, namelijk de vrijheid om te zijn wie je nu bent. Daarmee neem je immers de plaats in die je nu hebt, daardoor kun je prominent zijn.

Zoals ik al zei zie ik vertrekpunt en bestemming als twee polen van de ervaring, als de weg die je als mens te gaan hebt. In het nemen van de consequentie hiervan ligt het doel, mijns inziens het ontwikkelen van bewustzijn besloten. Het is naar mijn mening je bewustzijn dat aan je aanraking haar werkzaamheid verleent.

Dit is wat ik vandaag te zeggen heb, het woord is nu dan ook aan jullie.

DE REDACTIE BEDANKT

de leden van de verzendploeg
van haptonomisch contact:

**Margriet, Hilde, Clara,
Anjette, Leonieke en Rimke.**

WIE

in of om Den Haag-Scheveningen meldt zich nog aan als
reserve voor deze doorgaans druk bezette mensen?

WIJ VRAGEN:

één avond beschikbaar per drie maanden,
soms op het laatste nippertje.

GEBODEN WORDT:

een gezellige vouw-plak-en-stempelavond met het laatste nieuws.

Belangenbehartiging en beroepsbelangenbehartiging

Mia van Luttervelt

'A different interpretation
or a different understanding
doesn't necessarily mean it's wrong'

T'ai-chi Ch'uan, Anonymous

Het lijkt wel of het met 'belangenbehartiging in de haptonomie' net zo gesteld is als met 'doping in de sport'. We weten, dat 'hèt' plaatsvindt, maar niet in welke mate. We weten, dat 'hèt eigenlijk niet mag', maar niemand weet precies wat en waarom niet. Iedereen heeft er een mening over, maar niemand heeft meer voldoende gezag om één mening algemeen geldend te laten zijn. Voor zover er criteria zijn, lijken deze onderhevig aan de tand des tijds en treden er verschuivingen op. Naarmate ook in de haptonomie de geldelijke belangen groter worden door enerzijds het toenemend aantal haptonomisch geschoolde beroepsbeoefenaren en anderzijds de maatschappelijke bereidheid om deze beroepsbeoefenaren te erkennen en te honoreren, wordt alom de behoefte aan duidelijkheid in deze kwesties groter.

Met het oog op de komende algemene ledenvergadering, waar het onderwerp 'belangenbehartiging' ongetwijfeld opnieuw aan de orde zal worden gesteld, leek het de redactie gewenst hierover alvast één en ander te berichten ten behoeve van de oordeelsvorming door de leden. De redactie heeft daar ook zelf belang bij. Voor de redactie betekent belangenbehartiging heel direct:

1. **Het behartigen van de belangen van dit tijdschrift.** De redactie tracht dit te doen op haptonomisch verantwoorde wijze, wat dat dan ook wezen moge. Enige facetten: Het zorgen voor voldoende inkomsten, al of niet te verhogen door advertenties. Het terwille zijn van die

lezers, die advertenties — b.v cursusinformatie — willen lezen of zelf willen plaatsen. Het bewaken van de vrijheid van meningsuiting. Het maken van een zo goed mogelijk blad tegen een zo laag mogelijke prijs. Het wekken van interesse voor het blad en het aantrekken van goede mensen, die er op enigerlei wijze tijd en energie in willen steken.

2. **Nieuws.** De redactie probeert de lezers nieuws te verschaffen over onderwerpen, waarin zij mogelijk geïnteresseerd zijn of kunnen raken. De redactie probeert ook te zorgen voor verslaggeving van wat ergens leeft of gebeurt. Het berichten over meningen omtrent belangen-behartiging is nieuws. Berichtgeving over het advertentiebeleid in HC is voor de redactie niet alleen eigenbelang, maar tevens nieuws. Dat ergens de foutieve mening is ontstaan, dat als je lid bent van de NVvH de verzekering een 'behandeling op haptonomische basis' vergoedt, dan is dat nieuws, dat mogelijk tevens een redactioneel commentaar behoeft. En omdat er zoveel facetten zijn aan belangen-behartiging, waarin de redactie onmogelijk alleen kan en mag beslissen, acht de redactie de benoeming van een **Onderzoekscommissie Belangenbehartiging (OCB)** gewenst.

Naast deze aspecten, die vooral voor de redactie van belang zijn, zijn er nog een aantal andere te bedenken die voor de leden afzonderlijk en voor de Vereniging als geheel van belang zijn. Ik noem u er enkele:

Ieder normaal, zinnig mens doet aan belangenbehartiging, zorgt voor datgene wat hem raakt, wat aan zijn hoede is toevertrouwd en wat in zijn belang is: zijn gezin, zijn werk, zijn hobby's etc. Belangenbehartiging is zodoende nauw verwant aan verantwoordelijkheid: je zorgt goed voor datgene waar je je verantwoordelijk voor voelt. En verantwoordelijkheid is nauw verbonden aan duidelijkheid: je behoort aangesproken te kunnen worden op datgene waar je voor staat en waar je verantwoordelijkheid voor draagt. In deze zin is belangenbehartiging bijna 'haptonomisch verplicht' te noemen. Doe je dat niet, dan maak je je schuldig aan onduidelijkheid en verwaarlozing waarvoor je door een ander ter verantwoording mag worden geroepen.

Voor een beter begrip is de betekenis van enige termen zinvol:

behartigen   = 1/ ter harte nemen.
                                  = 2/ zorgen voor.

belang	= wat iemand raakt of wat zijn voordeel is.
in het algemeen belang	= wat de gehele samenleving raakt.
interesse	= belangstelling, belang.
vanuit effectiviteit	= vanuit doelmatigheid, met bijbetekenis van eigenbelang.
vanuit affectiviteit	= vanuit gevoel, met bijbetekenis van haptonomisch.

De angel zit vooral in de dubbelzinnigheid van het woordje 'belang', en wel in de interpretatie van het aspect 'datgene wat in je voordeel is'. Zolang het uitsluitend om eigen voordeel gaat zou je mijn inziens kunnen spreken van zuiver effectieve belangenbehartiging. Aan de uiterste andere zijde ligt dan de totale opoffering, nl. uitsluitend het belang van de ander dienen, zelfs ten koste van je eigen leven. Daartussenin ligt 'fifty-fifty' en 'ieder zijn deel'.

Er moet ook onderscheid gemaakt worden tussen:

1. **Belangenbehartiging van de haptonomie.** Haptonomie is een wetenschap en/of een kunde, een vaardigheid. In een kunde of vaardigheid kun je je alleen maar bekwamen of vervolmaken. En een wetenschap kun je alleen maar dienen. Wèl is het in het belang van de ontwikkeling van de haptonomie, dat mensen de gelegenheid hebben om met elkaar van gedachten te wisselen met daarbij de mogelijkheid om het hartgrondig met elkaar oneens te zijn, waarbij geen onderwerpen behoeven te worden geschuwd. Daarvoor is de Vereniging in het leven geroepen en daarvoor bestaat het tijdschrift *Haptonomisch Contact*.
2. **Belangenbehartiging op haptonomische wijze.** Gesteld, dat zoiets bestaat, dan zou het mijns inziens behoren te zijn: zorgvuldig, duidelijk, open en vruchtbaar omgaan met belangen. Het betekent dan: gevoel hebben voor elkaars belang, delen vanuit gezamenlijkheid en vanuit gevoel voor ieders belang afzonderlijk, waarbij ieder voor zich bepaalt hoever hij/zij wil gaan. Het is dan niet 'ik of wij tegen de anderen', zoals in de société close, de gesloten gemeenschap, maar 'ik of wij met de anderen samen', zoals in de société ouverte, de open gemeenschap. Dat ziet er mooi uit, maar het is buitengewoon moeilijk dit 'in het algemeen belang' en in een sociale context te verwezenlijken. Daar zijn hele sociale theorieën op stuk gelopen. Dat is wellicht ook de reden dat Frans Veldman belangenbehartiging bij voorbaat als niet-haptonomisch afwijst, daarmee mijns inziens het kind met het

badwater weggooiend. De haptonomische benadering hanteert in elke situatie het samenwerkingsmodel vanuit een participerende houding, al kunnen daarbij de confrontaties hard zijn. Maar dan is het ook 'rond' na afloop. Er valt hier natuurlijk nog veel meer over te zeggen. Want hoe moet je bijvoorbeeld handelen, wanneer iemand anders een ander model en andere spelregels hanteert? Bang worden, je kop in het zand steken en niets doen, oftewel bevriezen?

3. **Behartiging van de belangen van de NVvH.** Dit komt overeen met het nastreven van de doelstellingen van de NVvH, zoals verwoord in de Statuten.
4. **Belangenbehartiging van diegenen die haptonomie toepassen in hun beroep en/of zich haptotherapeut noemen. Dit is beroepsbelangenbehartiging of belangenbehartiging i.e.z.** Dit is op zich een begrijpelijk en respectabel streven van mensen die hun brood proberen te verdienen. Tenzij iemand de ongehoorde stelling zou willen verdedigen, dat je aan haptonomie strikt genomen geen of slechts een minimum-inkomen mag verdienen. Want handel drijven in liefde en affectiviteit, kan dat dan haptonomisch wèl? Enfin, er lijkt een groeiend aantal haptotherapeuten te zijn, dat streeft naar wettelijke erkenning en/of financiële regelingen met betalende instanties. En de maatschappij vraagt om duidelijkheid en regelgeving betreffende de kwaliteit van de door haar betaalde therapie. Dat is haar goed recht. Binnen de huidige statuten van de NVvH lijkt echter géén beroepsbelangenbehartiging mogelijk, al is er enige speelruimte in art.3, lid 2c, 'het onderhouden van contacten met instellingen die van belang zijn voor het bevorderen van de kennis van en de bekendheid met de haptonomie'. Er is binnen de Vereniging geen merkbaar beleid voor de aanpak van dit soort problemen. En geen beleid is meestal een zwak beleid. Er zijn vragen die noden tot stellingname. De antwoorden op deze vragen kunnen bepalend zijn voor de toekomst van de haptonomisch geschoolden in Nederland.

Ter overweging van bovengenoemde factoren is overleg in een **Onderzoekscmissie Belangenbehartiging** nodig. Het is noodzakelijk te onderzoeken over welke vormen van belangenbehartiging binnen de NVvH consensus bestaat en over welke niet. Dan ontstaat er hopelijk zoiets als duidelijkheid voor alle betrokkenen. Wie in dit onderwerp geïnteresseerd is kome naar de algemene ledenvergadering op 14 maart of laat op andere wijze van zich horen.

Gezins- en relatietherapie,

door Marian Ploegmakers,

verslag van Joost Leonhard.

Op 8 november 1990 heeft Marian Ploegmakers een lezing gehouden voor de NVvH met als onderwerp de systeemtherapie. Zij is onder anderen werkzaam als psychologe op een Amsterdams instituut voor gezins- en relatietherapie. Incidenteel werkt ze samen met haptofysiotherapeuten en haptotherapeuten.

Het onderstaande vormt geen letterlijk verslag. Interpretaties en raakvlakken met betrekking tot de haptonomische begeleiding zijn door mij in dit verslag verweven. Hoewel dit verslag vrij 'zakelijk' van aard is, wil ik hierbij nog even aangeven dat Marian veel meer bezieling op mij overbracht dan het veelvuldige terugkerende woord 'systeem' zou doen vermoeden!

Marian schetst in vogelvlucht de geschiedenis (de ontwikkeling) van de systeemtherapie; vanuit het medisch model waarin klachten vanuit een biologische invalshoek verklaard en behandeld werden, heeft de therapie zich ontwikkeld via dieptepsychologische invalshoeken in de richting van een interactiemodel. Onderweg in deze ontwikkeling zien we lineair-causale verbanden: de moeder als schuldige — het onderling communicerende echtpaar als schuldige — de pathologische communicatie van het gezin als schuldige. Onder invloed van algemeen systeemdenken in de wetenschap, de cybernetica, geeft Bateson in zijn systeemtheorie dan de aanzet tot een invalshoek die gekenmerkt wordt door wederkerigheid in de interactieprocessen.

Een systeem wordt dan gedefinieerd als een complex van interactief in beweging zijnde elementen, waarbij beweging of verandering van één element, onmiddellijk beweging of verandering van alle andere elementen impliceert. Alle bewegingen worden daarbij opgevat als wederkerig beïnvloedende processen.

Een mens-systeem, bijvoorbeeld het gezin, is daarmee erg ingewikkeld; elk element (dus elk mens) toont een persoonlijke reactie; het systeem is daarmee dus zeer onvoorspelbaar. Het bewegen en bewegen worden vindt niet plaats in een lineaire oorzaak en gevolg relatie, maar in een interactieve relatie met vele vrijheidsgraden (bijvoorbeeld het astmakind en de bezorgde moeder).

Voor diegenen die op haptonomische basis begeleidt is het nodig te beseffen dat elke cliënt functioneert in een mens-systeem. De therapeut zal niet alleen gevoel moeten hebben voor de cliënt, maar ook voor de vele interactieprocessen waar de cliënt aan onderhevig is en waaraan deze mens vormgeeft. Daarbij komt nog, dat er binnen levende systemen sterk sprake is van een situatieve- en een momentane bepaaldheid; slechts vanuit de concrete situatie op dat moment en dóór dus direct in te spelen op die actuele situatie, is het mogelijk de cliënt het gevoel te laten ontwikkelen voor zijn/haar eigen rol in dat interactiesysteem.

Het meest voorkomende actuele interactiesysteem in de haptonomische begeleiding is de relatie therapeut-clieënt. Het is te overwegen of niet veel vaker sprake zou kunnen zijn van een begeleidingssessie, waarbij cliënt en directe systeempartner(s) tezamen aanwezig zijn. De rol van de therapeut wordt daarbij echter wel complex. Een essentieel element zal daarbij zijn dat de therapeut zorgt voor bevestiging van zowel de groepsleden, als ook van de actuele interactieprocessen. Daarmee zal het schuldgevoel kunnen verdwijnen, zal het rolpatroon van 'slechterikken' en 'zondebokken' doorbroken kunnen worden.

Marian wijst ons vervolgens op de levenscyclus van het gezin. Karakteristieke faseovergangen zijn in elk gezin (elke relatie) herkenbaar. Elke faseovergang kent progressieve tendensen en regressieve tendensen. Progressieve tendensen kenmerken zich door de uitdaging, de inspiratie van het nieuwe in een besef van toegenomen vrijheid en verantwoordelijkheid. Regressieve tendensen kenmerken zich door het verlies van veiligheid van het 'oude'; vrijheid is dan niet inspirerend, doch angstaanjagend. Verantwoordelijkheid wordt dan een last. Karakteristieke faseovergangen worden ook gekenmerkt door aanwezigheid van druk binnen het gezinssysteem, bijvoorbeeld puberteitsproblematiek of van buiten af, bijvoorbeeld de dood van een vriend. Daarbij is de kans op progressieve- of regressieve tendensen mede bepaald door herinneringen van ouders in vergelijkbare overgangen in hun eigen jeugd. Elke levensfase van het kind vormt daarbij een soort van tweede kans voor de ouder om 'het over te doen'. (bijvoorbeeld: komt dat eerste vriendje over de vloer of niet?)

Overgangsfasen kunnen dus een herhalingsfenomeen (re-enactment) en zijn onderhevig aan de invloed van gezinsmythen. Dit herhalingsfenomeen wordt in beeld gebracht middels een jaarringencyclus in een gezins- (familie)boom. De jaarringencyclus illustreert de voortgang in herhaling van verleden naar toekomst.

Het kan voor therapeut en cliënt zinvol zijn om zicht te krijgen op de levenscyclus van het gezin, of van welk ander systeem waarin de cliënt functioneert. Hoe de cliënt omgaat met stressoren, met een crisissituatie etc. kan vanuit deze levenscyclus wellicht herkend en begrepen worden. Dit inzicht biedt dan de mogelijkheid zich los te maken van dit soort herhalingspatronen indien de cliënt het eventuele regressieve karakter (h)erkent. Interessante noot hierbij is dat ook iedere hulpverlener functioneert in een eigen systeem met een eigen levenscyclus!

Voorts brengt Marian ons nog een uitermate gecompliceerd systeem onder ogen; de situatie waarin een patiënt in behandeling is bij meerdere hulpverleners. Hierbij ontstaat al gauw een verwarrend netwerk van interacties en projecties. Hulpverleners zouden onderling uitgespeeld kunnen worden, kunnen daarmee onder druk komen te staan en zullen vervolgens daarmee omgaan onder invloed van hun eigen levenscyclus. Dit stelt hoge eisen aan de draagkracht en veerkracht van het hulpverlenerssysteem.

Tot slot van de avond wordt een rollenspel gespeeld. Basis daarvan is een gezinssituatie waarbij incest plaats heeft gevonden. Gezin en haptonomische begeleider komen in gesprek bij een gezinstherapeute (Marian). Duidelijk komt hier naar voren, hoe Marian al tastend inspeelt op de actuele situatie van die sessie. Duidelijk komen in die ene sessie al reactiepatronen naar voren, die voorkomen uit een opgebouwd (reactie)systeem. Ondersteunen en bevestigen van wat 'goed' gaat vindt direct plaats vanuit de therapeute. Vrij snelle stellingname, interventie en herstructurering van de situatie staan vervolgens kort ter discussie.

Ik schrijf dit verslag kort nadat de avond met Dorus Gerritse is geweest. Daarbij komt het dilemma: 'haptonomische stromingen' en hoe gaan we om met erfenissen uit het verleden sterk in het voetlicht. Vraagt dit onderwerp niet om een systeemtheoretische belichting? Is er binnen de haptonomie niet sprake van een cruciale overgangsfase? Voor mijn gevoel wel.

Aanbevolen:

Videoband: *Taming Monsters* van S. Minuchin

M.A.J.M. Nevejan, *Psychotherapie in Nederland*, (3^e druk 1988) Hfd. 4 onder redactie van Casee, Boeke, v.d. Staak, van Lochem Slaterus.

S. Minuchin, *Gezinstherapie*, Spectrum 1973.

Mededelingen

Bestuur

Als nieuw gekozen bestuurslid, speciaal belast met het advertentiebeleid van de vereniging voor haptonomie wil ik u een goed nieuwjaar toewensen. Op de valreep van het nieuwe jaar heeft het bestuur een aantal beleidspunten besloten besproken, die voor onze leden van belang kunnen zijn. Het advertentiebeleid is daar een punt van en dat wil ik nader toelichten.

Met de redactie zullen wij in de toekomst nauw samenwerken om voor onze leden een rubriek te openen met 'vraag en aanbod.' Deze rubriek wil zoveel mogelijk hulp bieden aan onze leden die een waarneming wensen of hun praktijk willen overdragen of een baan zoeken.

In de tweede plaats biedt de redactie de mogelijkheid om stukjes te plaatsen om bekendheid te geven aan regionale activiteiten die gehouden worden.

In de derde plaats zullen er ook advertenties geplaatst kunnen worden met een commerciële inhoud, bijvoorbeeld werving voor opleidingen of cursussen, maar ook andere adverteerders kunnen in HC terecht. Het bestuur en de redactie zullen alleen criteria aanleggen ten aanzien van de goede smaak. De redactie blijft het recht voorbehouden advertenties te weigeren.

J. ter Keurs, commissielid

Op de algemene ledenvergadering van vorig jaar zijn vragen gesteld over 'belangenbehartiging'. Ook via correspondentie van leden blijven er vragen op ons afkomen. Op dit moment ziet het bestuur geen aanleiding om aan meer belangenbehartiging te gaan doen. Naar aanleiding van de gestelde vragen heeft het bestuur uitgebreid vergaderd en besloten een opening te geven aan een onderzoek bij de leden om te weten te komen of er behoefte bestaat aan belangenbehartiging. Het bestuur vraagt aan haar leden om mensen voor te dragen zodat zij een commissie kan installeren om genoemd onderzoek vorm te geven. Verder kan gemeld worden dat de voorbereidingscommissie in verband met het organiseren van conferentie-

avonden/workshops en dergelijke een enquête gemaakt heeft. Wij hopen dat er veel reacties komen.

Gert Klabbers, secretaris

Vorbereidingscommissie

Zoals reeds aangekondigd in HC-5 van december 1990, heeft het jaar 1991 het thema: 'therapieën.' Uitgaande van de onderwerpen die op het eerste lustrum op 1-12-1990 zijn geweest, heeft de voorbereidingscommissie in overleg met het bestuur en de lustrumsprekers het programma gewijzigd en besloten om op de conferentieavonden ruimte te maken voor nadere uitwerking van de lezingen die op het lustrum gehouden zijn.

Vragen naar ons eigen functioneren als 'werkzaam op haptonomische basis' of als 'haptotherapeut,' bezinning op de plaats van de haptonomie naast andere benaderingswijzen en de maatschappelijke acceptatie, evenals de steeds meer naar voren komende vraag naar onderzoek op haptonomisch gebied, maken het noodzakelijk de handen ver in eigen boezem te steken.

De voorbereidingscommissie is zeer verheugd dat alle drie de lustrumsprekers opnieuw een avond met ons over de bovenstaande vragen willen nadenken en discussiëren.

Emiel Vermeulen zou op 17 januari daarmee beginnen, maar in verband met ziekte, is dat niet door gegaan en heeft Dorus Gerritse daarmee een begin gemaakt.

Op **donderdag 11 april** komt Anne-Jan van Minnen verder praten over zijn visie op de haptonomie, zoals hij die doceert op zijn opleiding aan het Instituut voor Toegepaste Haptonomie te Berg en Dal. Hij zal vertellen wat het belang van de aanraking is binnen het kader van de haptonomische begeleiding, waarin de mens zich voelbaar bewust wordt van zijn verbondenheid met en in het leven. Door deze aanraking wordt duidelijk hoe de mens zich ontwikkeld heeft in het mens-zijn en wordt ervaren waar voeding nodig is. Belangrijk binnen Anne-Jans visie is ook het terugplaatsen van de mens en zijn hulpvraag in diens leefwereld, zodat met ondersteuning uit de leefwereld weer verdere groei mogelijk is.

In de tweede helft van 1991 komt in het kader van het oorspronkelijke jaarthema de heer Frank Smulders spreken over Gestalttherapie.

In de workshop op **zaterdag 2 november 1991** zullen we daadwerkelijk bezig zijn met verschillende therapievormen zoals hypnose, psychomotore therapie, co-counselen, etc. Meer informatie hierover krijgt u in de volgende nummers van HC.

Eva Huisingh

De Verjaardag

Uw cursiefschrijver was er ook en legde zijn oor te luisteren:

'Sneu hè, voor dat jong. Viert ie es een keer z'n verjaardag, en dan is het meteen weer hommeles. Z'n vader wil niet komen, maar schrijft wèl een brief van tien kantjes, waarin geen spat van die jongen deugt overigens. De Academie, de Alma Mater, toch eigenlijk z'n moeder, laat het op het laatste moment afweten, waarop een invalster, een dame met zóó'n hoed, misschien wel familie of zo, in plaats van een toespraak een verhaal over iets heel anders gaat houden, zodat iemand in de zaal zò boos wordt, dat hij kwaad wegloopt, waarna iemand anders die weer terug gaat halen, omdat hijzelf zonder die persoon geen toespraak wil houden, enzovoort. Vervolgens knalt de mimespeler na afloop van de voorstelling door zijn rug, waarna het moeizaam zoeken naar een haptonomisch-geschoolde EHBO'er een aanvang kan nemen.'

'Hè bah, mens, wat doe je toch altijd negatief. Ik raak helemaal buiten adem van je. Het was toch hartstikke leuk. Ik zeg altijd maar, als het goed van eten en drinken is, kan het voor mij niet meer stuk. En dat onderdeel was perfect voor mekaar. Leuk hoor, dat hij zoveel mensen heeft weten te vinden om hem te helpen met organiseren, want daar komt toch een hoop bij kijken en hij heeft natuurlijk nog geen cent ervaring. En heb je goed naar die toespraken geluisterd? Daar kan je nog lang op kauwen zonder dat je de smaak verliest...'

'Typisch, hoe jij toch altijd alles over eten kan laten gaan, alsof er niets anders is dat lekker is. Zelf vind ik een verjaardag altijd pas leuk worden als je een beetje lekker kan dansen zonder dat je oren meteen voor een week staan te tuiten. Lekker bandje hoor, beetje swingen, beetje close, tussen de happen door lekker kletsen met ouwe bekenden, lekker barretje, en tot het laatste toe lekker de beentjes van de grond.'

'Nou, wat je maar lekker noemt. Ik vind toch dat je die dingen heel consequent antropologisch-fenomenologisch moet benaderen, want voor dat je het weet ontstaan er weer ergens gestoorde contact-response fenomenen, die ogenblikkelijk ten koste gaan van de eotonus basalis en dan zit je ook meteen weer met het

probleem van de reciprociteit, en wat dat betekent voor de consensus weten we inmiddels allemaal wel.'

'Tja, krek wat je zegt... Weet je, dat krantje dat onze jarige tegenwoordig uitgeeft heeft ook al heel wat in beroering gebracht. Ze gaan nu zelfs al advertenties opnemen, hoorde ik. Dat is toch de onhaptonomische commercie ten top! Maar ja, dat laatste omslag vind ik toch ook wel erg mooi. En cursus-informatie en zo lijkt me ook wel handig, dat selecteert zichzelf altijd wel uit. Kan ik misschien die opvouwbare behandelbank uit m'n begintijd ook eindelijk eens verkopen.'

'Hé mensen, belangenbehartiging kan niet in de haptonomie. 't is hier geen golfbaan!'

'Zie je wel, dacht ik het niet, geen golfbaan, maar een dierentuin. Minicongres en feest van een stel haptonomen natuurlijk in een dierentuin. Fight, flight en freezing, vrijheid in een hokje met een hekje eromheen, bordje ervoor: 'hollandse haptonoom, denkt dat hij 'echt' is'. Ermaast nog zo'n hokje met een hekje, ook met een bordje ervoor: 'franse haptonoom, denkt dat hij 'dè echte' is'. Kan wel, kan niet. Wordt de ethiek bepaald door de machthebbers of door je eigen verantwoordelijkheidsgevoel? Zulke dingen durf ik alleen hardop te zeggen, als ik al iets gedronken heb. Heb je die beesten in die hokken gezien vóór je naar het congres ging? Heb je die ogen gezien? Heb je gezien hoe ze bewogen? Ben je van sommigen óók zo bang geweest, blij dat ze in hun kooien zaten, achter hun tralies? Wij begrenzen die beesten, maar wie begrenst ons? Ik ben de organisatoren toch wel zeer dankbaar voor zo'n extra uitstalling van het dierlijke en het menselijke.'

'Sjonge, je kan tegenwoordig nergens komen of ze beginnen over het milieu. Hoewel, in de haptonomie behoort je natuurlijk ook veel gevoel te hebben voor je omgeving. Waar is onze jarige eigenlijk?'

'Oh, daar staat ie. Vind jij hem ook zo gegroeid? Present, transparant, prudent enzo. Hij vult de hele ruimte. Geen wonder dat ie zoveel bij mensen oproept. We zullen nog heel wat met hem beleven.'

BOEKEN

In deze rubriek kunt u recensies lezen over boeken die wij, en/of onze lezers interessant achten in relatie tot de haptonomie.

Dat hoeven dus geen pas uitgekomen boeken te zijn. Ieders bijdrage is van harte welkom!

GRONDPATRONEN VAN PSYCHISCHE ONTSPORING

Bevrijding uit de greep van het ik

Dr. C.J. Schuurman
uitgegeven bij Ank-Hermes
eerste druk 1955

Dit boekje van 126 bladzijden, geschreven door een psychiater dateert al van 1955 en is een verslag van een aantal lezingen gehouden aan de Internationale school voor wijsbegeerte te Amersfoort. Het is mede door de vertellende vorm heel toegankelijk en bevat toch een uitgebreide, goed doorwrochte en originele visie op (psychische) gezondheid en verstoringen daarvan. Het feit dat het in 1955 geschreven is, is mijns inziens niet relevant, aangezien de hele theorie wordt opgebouwd vanaf het eerste begin van de mensheid in de oertijd.

De oermens, zo zegt Dr. Schuurman, was nog één met de kosmos, was er als het ware door geabsorbeerd. Langzamerhand kwam hier verandering in en startte een ontwikkeling naar steeds meer ik-besef. Die ontwikkeling verliep via de polariteiten egotiek-erotiek. Egotiek staat voor de drang van de mens zich te doen gelden, te ontplooiën en het unieke van zichzelf naar buiten te brengen. De erotiek staat voor de behoefte aan verbondenheid met de ander en het geheel. Steeds volgde in de geschiedenis op een egotische impuls een erotische, op deze wijze het nieuwe inpassend in het geheel. Ook in de ontwikkeling van elk individu is dit ritme van afwisselend egotisch en erotisch gericht zijn terug te vinden. Zelf herken ik binnen de haptonomie een egotisch aspect, namelijk het ontdekken en gaan uitdragen van

je eigenheid en een erotisch aspect, vervat in het begrip consensus.

In onze tijd heeft de mens(heid) qua bewustzijn de potentie tot grote individuele vrijheid en verantwoordelijkheid. De psychische ontsporingen zijn echter talloos. Dr. Schuurman ziet het heden als de tijd van de ik-problematiek. Hij onderscheidt hierin verschillende aspecten.

In het ik-zeggen vereenzelvigd de mens zich met een beperkt aantal veronderstellingen omtrent zichzelf. Deze beperking doet de waarheid geweld aan — en dit ervaart de mens als existentiële angst: wie ben ik werkelijk? — maar is tegelijkertijd noodzakelijk om tot bewuste ontwikkeling te komen. In het steeds opnieuw en steeds beter vormgeven van zichzelf wordt de mens tot wie hij in wezen is. In dit wordingsproces spelen angst en begeerte een begeleidende rol. De ontsporing ontstaat nu wanneer het ik de angst gaat ontlopen, of zich gaat vastklemmen aan wat het begeert.

Andere mogelijkheden van ontsporing liggen in een vroege verstoring van de balans tussen bewuste en onbewuste, en tussen ik en ik-ideaal (= verbindende factor met omgeving).

Bijvoorbeeld een door de opvoeding overheersend ideaal-ik kan leiden tot neurose of psychose.

Dr. Schuurman werkt deze aspecten gedetailleerd en met veel praktische voorbeelden uit, waarbij zowel lichte ontsporingen als maximale ontsporingen, waarbij het ik zichzelf vernietigt, aan bod komen.

Hoe nu te handelen ten aanzien van deze ik-problematiek? De enige manier om bevrijd te worden uit de greep van het ik is door steeds weer bewust te

worden en te doorleven wat zich afspeelt. De mens moet door het lijden heen en heeft deze weg zelf te gaan om werkelijk vrij te worden.

Voorwaarden voor zo'n ontwikkeling zijn:

- liefdevolle, accepterende opstelling
- vragen naar waarheid (wat beleef ik nu eigenlijk?)
- vrijmaken van denkbeelden, vereenzelvigen
- niet gehaast zijn, durven laten rijpen
- niet verstarren of vastklampen
- openstaan voor de twee kanten van het leven
- niet te observerend worden
- niet terugdeinzen voor angst, niet laten meeslepen door begeerte.

Echt leven, zegt Dr. Schuurman, is tegelijk in actie en volkomen stil kunnen zijn. Alleen maar beleven, niets doen. De actie is dan een actie die vanzelf komt, natuurlijk is, omdat we er zelf helemaal achter staan.

Het lezen van dit boek gaf mij veel herkenning van eigen ervaring en beleving. Bijzonder vind ik de uitwerking van Dr. Schuurman van de plaats van angst in het wordingsproces. Ook zijn visie dat beperking voorwaarde is voor groei vind ik verhelderend. Naar mijn idee sluit dit boek prima bij de haptonomie aan, als visie op de mens-in-wording.

Pauline van Borrendam, fysiotherapeut

Agenda 1991

MAART

14	PLAATS	ACTIVITEIT	TIJD
	rest.HoogBrabant Brabantzaal Hoog-Catharijne Utrecht	Algemene Leden- vergadering	20.00

APRIL

11	rest.HoogBrabant Brabantzaal Hoog-Catharijne Utrecht	Anne-Jan van Minnen	20.00
			20.00

MEI

30	rest.HoogBrabant Brabantzaal Hoog-Catharijne Utrecht	Emiel Vermeulen	20.00
----	---	-----------------	-------

NOVEMBER

2	info volgt nog	Workshop: Verschillende therapievormen	
---	----------------	--	--

Ingezonden brieven

Advertentiebeleid(!)

Geachte redactie,

Een klein jaar geleden wendde ik mij tot de redactie (de heer M. Reinders) met de vraag of het mogelijk was in Haptonomisch Contact een advertentie te plaatsen in verband met door mij te geven supervisiebegeleiding.

Na overleg van de heer Reinders met het bestuur werd mij te kennen gegeven dat dit niet mogelijk was aangezien de vereniging voorstaat geen belangenvereniging te zijn. Wel zou het bestuur zich erover beraden wat voor standpunt het in deze zou moeten gaan innemen.

U zult dan ook mijn verbazing begrijpen die mij overkwam toen ik in aflevering 4 een aankondiging aantrof van Instituut Troost. Deze kan ik niet anders interpreteren dan een advertentie die geen advertentie mag zijn. Nadat ik de redactie telefonisch om opheldering vroeg bleek dat na overleg tussen redactie en bestuur adhoc besloten is deze aankondiging te plaatsen, klaarblijkelijk als uitzondering op de regel. Het boven-

staande roept bij mij de volgende vragen op:

Ten eerste, als het bestuur voorstaat vooralsnog geen belangen te willen behartigen voor zijn leden, wat moet het dan wel voor belang geweest zijn dat ertoe heeft doen besluiten om door de knieën te gaan?

Ten tweede, is de angst voor het openlijk dienen van belangen zo groot, dat men ertoe overgaat op een hypocriete manier publikaties te doen van belanghebbenden. Het is toch immers een mystificatie dat men iets publiceert wat niet mag zijn wat het lijkt te zijn.

Ten derde, waarom neemt de redactie de verantwoording voor een beleidswijziging zonder dat daarover naar de lezer toe opheldering wordt verschaft?

Het volgende wil ik u nog voorleggen. Wat is er eigenlijk zo vies aan het hebben van belangen? Wij zijn toch haptonomen, docenten, studenten, praktijkvoerders, ontwikkelaars en onderzoekers uit eigenbelang, of werken wij allemaal belangeloos? Het is toch zo dat een ieder die zich bezighoudt met haptonomie dit doet voor zij

eigen ontwikkeling? Het is toch bekend dat iedere therapeut die vindt dat hij wat bijgeleerd heeft dit tot uitdrukking brengt in de verhoging van zijn tarief en waarom niet? Men krijgt ook geen Rolls Royce voor de prijs van een Fiat.

Ik weet dat het een dogma is van de grondlegger, dat haptonomie en belangen tegenstrijdig zijn, edoch de geschiedenis leert dat de ontwikkeling van de haptonomie gekenmerkt wordt door een kettingreactie van belangenstrijden. Ik kan me niet voorstellen dat we allemaal altruïsten zijn (de ver-

pakking van het hulpverlenerssyndroom). Mijns inziens wordt het tijd om onder de dictatuur van oude dogma's vandaan te komen en openlijk verantwoording te nemen voor ons handelen, in ons eigen belang.

Hoogachtend,

Emiel Vermeulen
Zaandam 24-9-90

(Door een misverstand is deze brief niet in HC-5 geplaatst. Hiervoor onze excuses. red.)

Werkgroep Levinas en aanraking

Naar aanleiding van de oproep in HC4 zijn op 29 november 1990 een zestal mensen samen met Ab Kalshoven aan de praat gegaan. Het grootste deel van de avond hadden we nodig om kennis te maken met elkaar. Daarbij ging het onder andere om aspecten van opleiding en beroep die raken aan vragen van de filosoof Levinas, zoals concreetheid/theorie, denken/voelen, eigenheid/anderszijn. In februari is de groep aangevuld met Drs Peter Hey, weer bijeengekomen om enkele tekstfragmenten van Levinas te bespreken. Het gaat dan om kwesties als: waar heeft een mens zijn/haar eigenheid aan te danken, watvoor verhoudingen tot het andere en tot de ander zijn mogelijk, en hoe voelt het als ik daarmee (lichamelijk) in aanraking kom. Nieuwe belangstellenden kunnen contact opnemen met het redactiesecretariaat.

Ab Kalshoven

Nederlandse Vereniging voor Haptonomie

AANMELDINGSFORMULIER

Naam: _____ man/vrouw

Adres: _____

Postcode: _____ Plaats: _____

Beroep: _____

Opleiding haptonomie afgerond in 19..... te .....

meldt zich aan bij de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie als
(s.v.p. aankruisen wat van toepassing is):

- Gewoon lid
- Aspirant lid, studierend aan de opleiding voor Haptonomie
te .....
- Belangstellend lid

Dit formulier volledig ingevuld opsturen naar:

Secretariaat van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie
De Otter 29
7414 HZ Deventer

De kosten van het lidmaatschap zijn inclusief toezending van het tijdschrift en bedragen f90,- voor 1990.

Wilt u met betalen wachten totdat u een accept-giro toegestuurd krijgt.

Datum: _____

Handtekening: _____

Nederlandse Vereniging voor Haptonomie

MUTATIEFORMULIER

Naam: _____ man/vrouw

Vorig adres:

Nieuw adres:

Postcode: _____ Plaats: _____

Datum van wijziging: _____

Heeft zich aangemeld (s.v.p. aankruisen wat van toepassing is) als:

- Gewoon lid
- Aspirant lid
- Belangstellend lid

en wil dat veranderen in .....

Zegt het lidmaatschap op met ingang van.....
(s.v.p hieronder de reden vermelden)

Dit formulier volledig ingevuld toezenden aan:

Secretariaat van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie
De Otter 29, 7414 HZ Deventer

 Datum: _____

Handtekening: _____

De Nederlandse Vereniging voor Haptonomie stelt zich ten doel de communicatie te bevorderen tussen hen die in de haptonomie zijn geïnteresseerd en/of opgeleid, en dat in de breedst mogelijke zin.

Zij is nadrukkelijk géén beroepsvereniging. Aan het lidmaatschap kunnen geen rechten worden ontleend t.a.v. welke beroepsuitoefening dan ook op het terrein van de haptonomie.

De vereniging tracht haar doel te bereiken door:

- a. het bevorderen van onderling contact tussen de leden middels samenkomst in het kader van lezingen, werk-, studie-, ervarings- en gegevensuitwisseling;
- b. het bevorderen van de onderlinge communicatie middels woord, beeld en geschrift;
- c. het onderhouden van contacten met instellingen die van belang zijn voor het bevorderen van de kennis van en de bekendheid met de haptonomie.

De vereniging kent:

- a. gewone leden, met tenminste een voltooide alfa-opleiding zoals van de Academie voor Haptonomie en Kinesionomie of een daaraan gelijkwaardige opleiding;
- b. aspirant-leden, d.w.z. mensen die als student zijn ingeschreven bij een opleiding als boven;
- c. belangstellende leden, d.w.z. mensen of rechtspersonen die zich als zodanig aanmelden bij het bestuur.

De kosten van het lidmaatschap, (wijzigingen voorbehouden) inclusief de toezending van **Haptonomisch Contact** bedragen f 90,- per jaar. De toegang tot de meeste activiteiten is voor leden gratis.

Voor workshops e.d. wordt een aanvullende bijdrage gevraagd.

Wilt u voor financiële zaken contact opnemen met de penningmeester van de vereniging, Leni Molhoek tel. 03438-12837 en voor informatie over advertenties met Hans ter Keurs, tel. 02159-41338.

Alle correspondentie die niets te maken heeft met het tijdschrift, w.o. adreswijzigingen en aanmeldingen voor het lidmaatschap, opsturen naar:

Secretariaat van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie
De Otter 29
7414 HZ Deventer

